

IUSTITIA

VARIA

Determinanty wyboru rozpraw zdalnych

Łukasz Małecki-Tepicht*

Wprowadzenie

Celem niniejszego artykułu jest identyfikacja czynników, które ograniczają, utrudniają lub uniemożliwiają realizację rozprawy sądowej w trybie zdalnym, tj. z wykorzystaniem metod i technik komunikacji na odległość. Z uwagi na globalny charakter tego zagadnienia, w pierwszej części artykułu zostaną zilustrowane wybrane prace badaczy brytyjskich i amerykańskich, a następnie zostaną omówione zagadnienia przez nich sygnalizowane, na tle polskich prac, jak również doświadczeń sądowych, z którymi autor się zapoznał. W rezultacie zostanie zaproponowana usystematyzowana, jak również jak się wydaje nowa w polskiej literaturze metodyka oceny adekwatności wyboru rozprawy zdalnej lub stacjonarnej.

Przegląd badań brytyjskich i amerykańskich

Rozpiętość badań w prezentowanym obszarze wskazuje na kilka istotnych podobszarów, według których będzie możliwe docelowe usystematyzowanie proponowanego modelu. Znajdujemy zarówno zagadnienia techniczne, jak również związane ze statusem uczestników postępowania, koncentracji sędziego lub ławników, czy stronniczości wynikającej z przyjętego rozwiązania.

Bild i in. zwracają uwagę, na to, że niska jakość dźwięku negatywnie wpływa na ocenę wiarygodności świadków oraz wagę dowodów w postępowaniu sądowym. W rezultacie – dla prawidłowości postępowania – istotne znaczenie ma wysoka jakości akustyki zarówno w rozprawach zdalnych, jak i tradycyjnych¹.

Tran z kolei koncentruje się na analizie zgodności przesłuchania wirtualnego w świetle amerykańskich ram konstytucyjnych i podaje w wątpliwość tę zgodność w przypadku

świadków dorosłych, pozostawiając taką możliwość w przypadku rozpraw z udziałem dzieci².

W swoim raporcie *O'Rourke* z zespołem wskazują, że rozprawy zdalne obnażyły problemy natury administracyjnej i rekomendują uproszczenie procedur, a technologia wykorzystywana do rozpraw online jest źródłem niedogodności dla uczestników postępowania³.

Norton wskazuje na wyzwania związane z wykluczeniem cyfrowym uczestników postępowań, którzy nie są reprezentowani przez profesjonalnych pełnomocników. Do katalogu wyzwań w tym obszarze zalicza:

- 1) trudności związane z brakiem dostępu do technologii;
- 2) brakiem dostępu do stabilnego połączenia internetowego;
- 3) brakiem wiedzy niezbędnej do skutecznego uczestniczenia w rozprawie zdalnej⁴.

Quintanilla z zespołem badawczym w swoim raporcie również wskazuje na potrzeby osób o niższym statusie społeczno-ekonomicznym rekomendując, aby mogły swobodnie wybierać tryb uczestnictwa, w celu wyeliminowania wykluczenia cyfrowego. Uwzględniając powyższe, rekomendują projektowanie systemów elektronicznych zorientowanych na użytkownika i jego potrzeby, a co za tym idzie przybliżających rozwiązania technologiczne dla osób obecnie wykluczonych cyfrowo⁵.

Analizując specyfikę merytoryczną kilku typów spraw *Bandes* i *Feigenson* wskazują, że w sprawach imigracyjnych osoby ubiegające się o azyl częściej odnoszą sukces w postępowaniach prowadzonych stacjonarnie niż zdalnie, a sądy wyznaczają wyższe kaucje w sprawach prowadzonych zdalnie. Może to sugerować, że decyzje podejmowane w tradycyjnych sądach są bardziej empatyczne. Z powyższych względów autorzy sugerują, że sądy powinny wdrażać nowe technologie videokonferencyjne, które poprawiają kontakt wzrokowy i komunikację niewerbalną⁶.

* Doktorant w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, ekspert zewnętrzny *pro bono* Zespołu ds. Prawa Cywilnego Stowarzyszenia Sędziów Polskich IUSTITIA, ORCID: 0000-0001-6587-4372.

¹ E. Bild, A. Redman, E.J. Newman, B.R. Muir, D. Tait, N. Schwarz, Sound and credibility in the virtual court: low audio quality leads to less favorable evaluations of witnesses and lower weighting of evidence, *Law and Human Behavior* 2021, vol. 45, No. 5, s. 481.

² D. Tran, Is witness credibility on virtual courtroom procedures impaired or enhanced for adults or children?, *Southern California Interdisciplinary Law Journal*, 2023, vol. 32:491, s. 512.

³ A. O'Rourke, B. Bowler, N. Hewett, S. Hussain-Kazmi, R. Khan, J. Willey i in., Access to justice during the COVID-19 pandemic in the UK, Policy Clinic, Open Justice Centre, Open University Law School, Student Law Office, Northumbria University, School of Law, Londyn 2022, s. 23.

⁴ K.L. W. Norton, Accessing justice in hybrid courts: addressing the needs of low-income litigants in blended in-person and virtual proceedings, *Georgetown Journal on Poverty Law and Policy*, vol. XXX, Nr 3, Wiosna 2023, s. 544.

⁵ V.D. Quintanilla, K. Hugenberg, R. Hutchings, N. Yel, Accessing justice with Zoom: experiences and outcomes in online civil courts, *Equity Accelerator*, Indiana University Bloomington 2023, s. 48–49.

⁶ S.A. Bandes, N. Feigenson, Empathy and remote legal proceedings, *Southwestern Law Review* 2021, Nr 51, s. 37–39.

DeRegis podkreśla, że korzystanie z technologii zdalnych w sądach rodzi poważne problemy konstytucyjne dotyczące praw oskarżonych, takich jak prawo do obrony, prawo do konfrontacji świadków oraz prawo do osobistej obecności na rozprawie. Autorka podkreśla konieczność wdrożenia procedur zapewniających ochronę tych praw, w tym jasnych zasad dotyczących możliwości rezygnacji z obecności fizycznej na rozprawie, równego dostępu do zdalnych postępowań zarówno dla oskarżonych, jak i opinii publicznej, a także ochrony prywatności uczestników⁷.

Peplow i *Phillips* identyfikują poważne obawy dotyczące sprawiedliwości proceduralnej, zwłaszcza w odniesieniu do więźniów, którzy mogą napotykać trudności w skutecznym uczestnictwie w procesie. Główne wyzwania obejmują ograniczoną zdolność składu orzekającego do oceny wiarygodności oskarżonych, trudności w komunikacji oraz brak dostępu do pełnej gamy niewerbalnych sygnałów, które odgrywają kluczową rolę w ocenie prawdomówności i postawy więźnia. Autorzy podkreślają, że choć system zdalnych przesłuchań może zwiększać efektywność administracyjną, to jednocześnie stwarza ryzyko ograniczenia rzetelności procesu sądowego. Zalecają wdrożenie odpowiednich środków zaradczych, takich jak lepsze technologie wideokonferencyjne, czy dokładniejsze kryteria decydujące o tym, czy dana rozprawa powinna odbywać się w trybie zdalnym czy stacjonarnym⁸.

Roth przestrzega przed przyjęciem ekstremalnych stanowisk w sprawach karnych: zarówno zbyt niemu zaufaniu do kontaktu „na żywo” (termin *Rotha*) jako jedynym słusznym modelem, jak i nadmiernemu poleganiu na posiedzeniach zdalnych. Sugeruje, że zamiast całkowicie odrzucać lub w pełni przyjmować nowe technologie, system prawny powinien dążyć do ich optymalnego wykorzystania⁹.

Noonan i *Stanton* zauważają, że duży procent czasu i energii sędziego w czasie rozprawy zdalnej jest poświęcany na zarządzanie wideokonferencją, wymienia takie czynności, jak łączenie, wyłączanie, wyciszanie i zarządzanie „poczekałnią uczestników”, udostępnianie ekranów itp. W rezultacie sędzia mniej czasu i uwagi ma na faktyczne słuchanie i komunikowanie się uczestnikami postępowania. Autorzy dodają, że czas spędzony na patrzeniu w ekran komputera jest bardziej męczący niż czas spędzony w sali sądowej. W ich ocenie może to ostatecznie (negatywnie) wpłynąć na jakość orzekania¹⁰.

Rossner i *Tait* – koncentrując się na specyfice amerykańskiego procesu sądowego, wskazują na obawy, że osoby niemające dostępu do odpowiednich technologii mogą być rzadziej wybierane do ławy przysięgłych, co może wpłynąć na jej skład demograficzny. Ponadto w ich ocenie ławnikom trudniej jest utożsamiać się z ofiarami, oskarżonymi i innymi uczestnikami procesu, gdy widzą ich jedynie na ekranie. Zauważają, że oskarżeni są postrzegani jako

mniej groźni, gdy są prezentowani na ekranie obok swojego adwokata¹¹.

Z powyższych przykładów w obszarze anglosaskiej kultury prawnej możemy zidentyfikować kilka zasadniczych obszarów, które również w Polsce sąd powinien wziąć pod uwagę, przed podjęciem decyzji o rozprawie zdalnej. Są to:

- 1) przedmiot i rodzaj rozprawy;
- 2) aspekty techniczne;
- 3) charakterystyka uczestników postępowania;
- 4) kompetencje uczestników postępowania oraz pracowników wymiaru sprawiedliwości;
- 5) problemy efektywnościowe po stronie sądu, wydziału lub własnego referatu.

Dylematy sądu w zakresie rozpraw zdalnych

Kluczową kwestią w rozprawach zdalnych jest zagadnienie wiarygodności dowodu z zeznania uczestnika postępowania w kontekście formy i sposobu jego pozyskania. W tradycyjnej rozprawie sąd ma możliwość bezpośredniej oceny składającego oświadczenie lub zeznającego uczestnika postępowania, a w rozprawach zdalnych nie ma możliwości oceny tego, co dzieje się poza zasięgiem kamery. W sali sądowej jest możliwość dyscyplinowania pozostałych uczestników postępowania, w tym przeciwdziałania wpływu profesjonalnych pełnomocników na składającego oświadczenie lub świadka. W przypadku rozpraw zdalnych sędziowie obserwują nadmierną kreatywność uczestników postępowania, które mogą negatywnie wpływać na kształt składanych oświadczeń i zeznań.

Jedną z kwestii, na którą sąd nie ma wpływu, a która jest częstą przyczyną odstąpienia od rozpraw zdalnych jest przepustowość łącza internetowego po stronie uczestnika postępowania, która musi gwarantować przekaz obrazu i dźwięku. Z uwagi na ograniczenia rozwiązań technicznych na tzw. „ostatniej mili”, w której do dzisiaj występują w Polsce tzw. „białe plamy”, czyli obszary bez szybkich łączy światłowodowych – czasem obiektywną przyczyną nieleżącą po stronie sądu są ograniczenia techniczne. Do podobnych przyczyn odstąpienia od rozpraw zdalnych są wykluczenie cyfrowe osób starszych czy nieodpowiadający wymogom technicznym sprzęt komputerowy uczestników postępowania.

⁷ M.C. DeRegis, „Can you hear me now?": The implications of virtual proceedings on criminal defendants' constitutional rights, *Maryland Law Review Online* 2022, Nr 81:1, s. 105–106.

⁸ D. Peplow, J. Phillips, Remote parole oral hearings: more efficient, but at what cost?, *Criminology & Criminal Justice* 2023, Nr 81:1, s. 15–17.

⁹ A. Roth, The fallacy of „live” confrontation: a surprising lesson from virtual courts, *University of Illinois Law Review* 2023, Nr 5, s. 1672–1673.

¹⁰ J.V. Noonan, P.T. Stanton, Remote hearings: let's not forget the cost of what's lost, *The Loyola University Chicago Law Journal* 2022, Nr 54:1, s. 12.

¹¹ M. Rossner, D. Tait, Virtual technology and the changing rituals of courtroom justice, *Chicago–Kent Law Review* 2023, vol. 98, Nr 1, s. 276–277.

W celu usystematyzowania i zilustrowania wachlarza zagadnień, nad którymi należy się pochylić przedstawione

zostały poniżej czynniki wpływające na podjęcie decyzji o rozprawie zdalnej:

Tabela 1. Determinanty wpływające na podjęcie decyzji sądu o rozprawie zdalnej

	ZACHĘCAJĄCY ◀	CZYNNIK	▶ ZNIECHĘCAJĄCY
PRZEDMIOT	Sprawa prosta	Charakter sprawy	Sprawa zawiła lub dotycząca wrażliwej materii
	Sprawa niewywołująca emocji	Prognoza dotycząca emocji	Sprawa wywołująca emocje np. dotycząca rodziny, dziecka itp.
	Organizacyjny lub podsumowujący	Cel rozprawy	Merytoryczny, z wysłuchaniem stron. Szansa na wypracowanie ugody na rozprawie
ASPEKTY TECHNICZNE	Przewidywalny i działający	Sprzęt i aplikacje sądowe	Nieprzewidywalny lub nie działający
	Przewidywalny i działający	Sprzęt uczestnika postępowania*	Nieprzewidywalny lub nie działający
	Akceptowalna – umożliwia przesył obrazu i dźwięku	Przepustowość łącza internetowego po stronie sądu	Nieakceptowalna – nie umożliwia przesył obrazu i dźwięku
	Akceptowalna	Przepustowość łącza internetowego po stronie uczestnika postępowania	Nieakceptowalna
	Umożliwiające prowadzenie rozpraw zdalnych bez zakłóceń (np. interferencji dźwięków)	Warunki akustyczne w sali rozpraw	Zakłócenia tego co mówi uczestnik sprawy
UCZESTNICZY POSTĘPOWANIA	Przewidywalni (np. z korespondencji w sprawie wynika, że znane są im reguły komunikacji sądowej)	Przewidywalność zachowań uczestników postępowania*	Nieprzewidywalni (np. korespondencja w sprawie wskazuje na swobodne podejście do prawa i procedur)
	Współpracujący (np. responsywni w dotychczasowej komunikacji)	Orientacja uczestników postępowania na efektywność proceduralną*	Utrudniający postępowanie (np. wykorzystywanie pretekstów technicznych do obstrukcji postępowania)
	Zachęcający, ponieważ nie jest niezbędne zlecenie konwoju	Występowanie uczestnika pozbawionego wolności	Nie dotyczy
	Wniosek o rozprawę zdalną ze strony uczestnika	Stosunek uczestników postępowania do rozpraw zdalnych*	Wniosek o zmianę formy ze zdalnej na rozprawę stacjonarną
	Pełnomocnicy znają procedury i bardziej prawdopodobne jest, że mają działający sprzęt i oprogramowanie	Reprezentacja stron przez profesjonalnego pełnomocnika	Osobista reprezentacja bez profesjonalnego wsparcia może skutkować problemami technicznymi, na które uczestnik nie był przygotowany
	Rozprawa zdalna może być pomocna, kiedy uczestnicy są z różnych miejscowości	Rozproszenie terytorialne uczestników postępowania od sądu i od siebie	Jeżeli uczestnicy są z tego samego miasta potencjalne korzyści dot. oszczędności czasu się zmniejszają
	Jeśli media się interesują daną sprawą, potencjalne problemy techniczne zniechęcają do rozprawy zdalnej	Zainteresowanie mediów lub publiczności	Zainteresowanie opinii publicznej sprzyja rozprawie w sali sądu
KOMPETENCJE	Wysokie i odpowiednie do przeprowadzenia sprawy zdalnej	Kompetencje sądu oraz pracowników administracyjnych	Zróznicowane, mogące doprowadzić do przerwania rozprawy zdalnej
	Wysokie i odpowiednie do uczestnictwa w sprawie zdalnej	Kompetencje uczestników postępowania*	Niewystarczające do uczestnictwa w sprawie zdalnej (np. niewiedza jak się włączyć do rozprawy, jak włączyć mikrofon, kamerę itp.)

	ZACHĘCAJĄCY ◀	CZYNNIK	▶ ZNIECHĘCAJĄCY
SĄD	Nie dotyczy	Obciążenie referatu danego sędziego	W rozprawie zdalnej trzeba poświęcić więcej czasu na usuwanie barier technicznych
	Rezygnacja z nagrywania może sprzyjać efektywnej rozprawie zdalnej	Nagrywanie rozpraw	Nagrywanie jest uciążliwe, ze względu na konieczność dyktowania protokołu

* Czynniki oznaczone gwiazdką nie są znane sądomi w przypadku pierwszego kontaktu.

Opracowanie własne z uwzględnieniem wniosków: Jabłońska-Bońca, 2023, s. 101; Kwiatkowska, 2023, s. 214–217; Wiśniewski, 2023, s. 51–53.

Jak wynika z powyższego zestawienia istnieje szereg zagadnień, odnoszących się zarówno do sądu, jak i uczestników postępowania, które sąd musi wziąć pod uwagę podczas oceny czy dana rozprawa może się odbyć zdalnie czy stacjonarnie. Dlatego profesjonalny osąd i doświadczenie sądu pozwalają ocenić specyfikę sprawy i odpowiedni do tej specyfiki wybór charakteru sprawy np. poprzez rezygnację z rozprawy zdalnej na rzecz posiedzenia stacjonarnego. W tym kontekście rezygnacja z rozprawy zdalnej jest potwierdzeniem kompetencji i poprawności metodyki pracy sędziego, a nie – jak można sądzić po imperatywie e-usług publicznych – „nienadążaniu” sędziów za nowymi trendami technologicznymi.

Podsumowanie

Podczas analiz e-usług publicznych w wymiarze sprawiedliwości, należy uwzględnić istotę jego sprawowania,

tj. oparcia rozstrzygnięcia sądowego o wiarygodne dowody. Dowód z wysłuchania świadka czy uczestnika postępowania musi budzić zaufanie sądu. Rozprawy zdalne nie zawsze temu służą. Rozprawy zdalne są obciążone licznymi ograniczeniami technicznymi i organizacyjnymi, w związku z powyższym nie zawsze są rozwiązaniem, które odpowiada istocie sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Istnieje szereg argumentów przemawiających za rozprawami zdalnymi z obszaru argumentów utylitarnych (np. szybkość, rozproszenie terytorialne). Jednak to aspekty merytoryczne, wiarygodność postępowania oraz zaufanie interesariuszy do wymiaru sprawiedliwości musi być podstawowym kryterium oceny wyboru czy rozprawa powinna być zdalnie czy stacjonarnie.

Zaprezentowana propozycja uwzględnia usystematyzowanie 19 czynników w 5 poniższych podobszarów:

I. Przedmiot rozprawy	1. Charakter sprawy 2. Prognoza dotycząca emocji 3. Cel rozprawy
II. Aspekty techniczne	4. Sprzęt i aplikacje sądowe 5. Sprzęt uczestnika postępowania 6. Przepustowość łącza internetowego po stronie sądu 7. Przepustowość łącza internetowego po stronie uczestnika postępowania 8. Warunki akustyczne w sali rozpraw
III. Charakterystyka uczestników postępowania	9. Przewidywalność zachowań uczestników postępowania 10. Orientacja uczestników postępowania na efektywność proceduralną 11. Występowanie uczestnika pozbawionego wolności 12. Stosunek uczestników postępowania do rozpraw zdalnych 13. Reprezentacja stron przez profesjonalnego pełnomocnika 14. Rozproszenie terytorialne uczestników postępowania od sądu i od siebie 15. Zainteresowanie mediów lub publiczności
IV. Kompetencje	16. Kompetencje sądu oraz pracowników administracyjnych 17. Kompetencje uczestników postępowania
V. Sąd	18. Obciążenie referatu danego sędziego 19. Nagrywanie rozpraw

Podziękowania

Autor składa podziękowania sędziom z Zespołu ds. Prawa Cywilnego SSP IUSTITIA: Annie Begier oraz Maciejowi Plaskaczowi za możliwość skonsultowania listy determinantów rozpraw zdalnych i jej doprecyzowania.

SUMMARY

Determinants for choosing a remote trial

There are a series of arguments in favour of remote hearings from the area of utilitarian arguments (e.g. speed, territorial dispersion). However, it is the substantive issues, the credibility of the proceedings and the trust of the stakeholders in the justice system that must be the primary criteria for assessing whether a hearing should be remote or stationary.

The article presents 19 decision determinants structured in 5 sub-areas, i.e. according to the subject matter of the case, technical aspects, characteristics of the litigants, competence and specificity of the court.

Key words: remote hearing, e-court, e-justice

REKLAMA

PRAWO RYNKU FINANSOWEGO

Prawo usług płatniczych | Prawo bankowe Cyberbezpieczeństwo | AML

- kompleksowe, pogłębione i aktualne omówienie problematyki prawa rynku finansowego
- przedstawienie zarówno teoretycznoprawnych aspektów regulacji, jak i zagadnień związanych ze stosowaniem przepisów w praktyce oraz wątpliwości powstających w związku z ich wykładnią
- odniesienie do kluczowych aktów prawnych z zakresu krajowego i europejskiego prawa rynku finansowego

Dowiedz się więcej: ksiegarnia.beck.pl | 81 46 13 300